

Існує цілий ряд і інших ознак, за якими книга може одержати честь зайняти місце у зібранні рідкісних видань. Індивідуальна оправа (зокрема, ручної роботи), екслібриси, власні та читачські помітки й записи – ті неповторні риси, які відбивають життя книги, її долю. Багато книг мають ледь не всі ці ознаки разом.

Впродовж всієї історії створення фонду університетської бібліотеки були яскраві приклади доброї традиції меценатства та дарування книг їй від державних, громадських установ та окремих осіб. В силу своєї наукової, історичної та культурної значущості, частину з подарованих видань віднесено саме до фонду рідкісних і цінних видань. Бібліотека постійно відслідковує зміст книжкової продукції, вміє визначити її необхідність та користь не тільки для поточного навчального і наукового процесів, але і значущість для наступних поколінь студентів та науковців. Створення фонду рідкісних і цінних видань у науковій бібліотеці передбачало не тільки відбір літератури із загального фонду. Це не просто перегляд книг і відбір усього, що могло виявитися вартим надзвичайно дбайливого збереження. Ця робота продовжуватиметься і надалі, адже видання, які, з огляду на їх зміст, є вже цінними, а з часом можуть стати рідкісними і унікальними. В роботі з такими фондами всі традиційні бібліотечні процеси – комплектування, збереження, використання – набувають особливої значущості. Організація зібрання рідкісних та цінних видань – справа наукових досліджень і відповідної методики [3]. Тому наступним етапом роботи з фондом рідкісних та цінних видань в історії наукової бібліотеки РДГУ став перехід від емпіричного накопичення до теоретичного осмислення у всьому комплексі такого роду діяльності бібліотеки та зведенні бібліографічної інформації про них у межах держави. Адже будь-яке цінне книжкове зібрання перетворюється на мертву скарбницю, якщо зосереджені в ньому видання не будуть розкриті для читачів. Ось чому такою важливою є робота із загальнодержавного обліку рідкісних і цінних видань, підготовка зведених каталогів, паспортизація колекцій, випуск бібліографічних посібників [2]. Сьогодні – це загальносвітова тенденція, яка призводить до розповсюдження архівних і музейних методів роботи в діяльності наукових бібліотек. На цих засадах розгорнулася активна дослідницька робота в кількох напрямках:

- вивчення історії формування фондів;
- подальшого наукового їх опрацювання;
- складання бібліографічних показників до фондів рідкісних і цінних видань;
- підготовки публікацій у періодичних виданнях і наукових збірниках.

Своєрідним підсумком початкового етапу науково-дослідницької роботи нашої бібліотеки з вивчення цього фонду став випуск у 2001 році друкованого «Каталогу рідкісних видань із фондів наукової бібліотеки РДГУ (1814-1944)», де вони були відповідно систематизовані, узагальнені тощо. Він став своєрідною «першою ластівкою», що наблизилася та відкрила цей фонд для ознайомлення широкому читачському загалу студентів та науковців університету.

Фонд рідкісних та цінних видань представлений в довідково-пошуковому апараті бібліотеки, зокрема, в генеральному абетковому та систематичному каталогах, електронному каталозі. З 2010 року на основі «Картотеки рідкісних і цінних видань» створюється систематичний та абетковий каталоги книг і журналів фонду рідкісних і цінних видань. А з 2012 року розпочата робота із введення таких видань в аналогічну електронну базу даних. Разом з тим, було очевидно, що цей фонд потребує подальшого розкриття. Тому наступним етапом у дослідженні літератури із фонду рідкісних і цінних видань стала науково-дослідна робота з їх паспортизації. Це своєрідна наукова реєстрація, що передбачає здійснення реконструкції зібрань, колекцій та окремих видань, джерелознавчий та книгознавчий аналіз їх складу та змісту, внеску інституцій чи окремих колекціонерів у формування фонду. За основу в цій роботі взято досвід (у відповідному напрямку) Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Але наша бібліотека доповнила їх і власними напрацюваннями. Отож, з 2012 року розпочато роботу з паспортизації книжкових колекцій фонду рідкісних і цінних видань бібліотеки, а з 2013 року – паспортизацію окремих видань. Виконання цих процесів не є швидким, адже, крім основних елементів бібліографічного опису, необхідно навести додаткові відомості щодо наявності маргіналій, автографів, дарчих надписів, екслібрисів, печаток, штампів та ін. Це ті неповторні риси, які відбивають життя книги, її долю [4]. Робота зі створення паспортів на колекцію потребує уваги та зосередженості, адже це своєрідне «генеалогічне дерево» фонду рідкісних і цінних видань нашої бібліотеки, відтворюючи його історію, джерела походження, склад, зміст та встановлюючи попередніх власників (назви установ та окремих осіб), форми та обставини надходження до нашої бібліотеки, стан фізичного збереження та ін. Від цього залежить якість науково-довідкового апарату фонду рідкісних та цінних видань нашої бібліотеки та їх подальше введення до наукового обігу як цінного історичного джерелознавчого матеріалу. Адже фонди рідкісних і цінних видань мають величезну наукову, історичну, духовну, а також матеріальну цінність. Вони є базою для вивчення світової історії книги та книжкової справи, літератури та мистецтва, історії науки та техніки.

Джерела та література

1. Грипич С.Н. «Крізь призму часу» (зібрання рідкісних і цінних видань у фондах наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету) / С.Н. Грипич, Г.П. Семенюк // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника / відп. Ред. М.М. Романюк. – Л., 2010. – С. 164-166.
2. Ковальчук Г. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г. Ковальчук. – К.: НБУВ, 2004. – 644с.
3. Ковальчук Г. Традиційні колекції відділів стародруків та рідкісних видань: проблеми формування / Г. Ковальчук // Бібліотечний вісник. – 2001. – 35. – С.20-30.
4. Кравчук Н. Політика зберігання фондів наукової бібліотеки як засіб якісного інформаційного забезпечення науки та освіти / Н. Кравчук // Бібліотечний форум України. – 2011. - №1. – С.26-28.
5. Солоїденко Г. Науково-дослідницька робота бібліотек: напрями, пріоритети, ефективність / Г. Солоїденко // Вісник Книжкової палати. – 2011. - №11. – С.12-16.

УДК 001:930.25:339.9

Ю. Бойко, О. Березовська, І. Шарабанова

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НАН УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Висвітлено діяльність Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України через призму документів архівного фонду, що надійшли до Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України в 2014 р. Визначено видову характеристику та інформаційні можливості документів як історичного джерела з історії розвитку економічної науки в Україні.

Ключові слова: Архівний фонд НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, документи, історичне джерело, економічна наука.

The article deals with the Institute of World Economy and International Relations of NAS of Ukraine through the prism of the archival collection of documents received by the Institute of Archival Studies National Library of Ukraine Vernadsky National Academy of Sciences of Ukraine in 2014 determined species characteristics and capabilities information documents as historical sources on the history of economic science in Ukraine.

Key words: *Archival Fund of NAS of Ukraine, Institute of World Economy and International Relations of NAS of Ukraine, document, historical source economics.*

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Національної академії наук України (далі – НБУВ НАН України), який є головним архівним підрозділом у системі НАН України з питань збереження й використання документів Архівного фонду НАН України (далі – АФ НАН України), поряд з особовими документами видатних діячів науки і техніки України зберігаються архівні документи установ та організацій НАН України, серед яких комплекс документів академічних установ економічного профілю. Зокрема архівні фонди Об'єднаного інституту економіки за 1941–2005 рр., Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн за 1978–1991 рр., Інституту Росії за 1965–1997 рр., Ради по вивченню продуктивних сил України за 1925–2012 рр. та її Обчислювального центру за 1973–1983 рр. [1].

У 2014 р. АФ НАН України поповнився науково-організаційними, науково-дослідними, кадровими документами Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (далі – ІСЕМВ НАН України), ліквідованого згідно з постановою Президії НАН України від 30 жовтня 2013 р. № 142 «Про впорядкування мережі наукових установ НАН України» у рамках організаційних заходів, спрямованих на оптимізацію наукових досліджень з метою підвищення наукового рівня їх результатів та удосконалення форм і методів управління [2]. Всього до Інституту архівознавства НБУВ було передано 1470 справ документів ІСЕМВ НАН України.

Науково-організаційна та науково-дослідна діяльність ІСЕМВ НАН України майже не знайшла свого відображення у вітчизняній чи зарубіжній історіографії. Так у 2001 р. співробітниками ІСЕМВ НАН України була видана брошура про діяльність інституту протягом 1996–2000 рр. Упорядники спробували окреслити основні наукові напрями досліджень інституту за вказаний період, окреслили структуру інституту та головні напрямки наукових досліджень відділів [3]. У збірнику праць «Київський літопис ХХІ століття. Визначні імена та підприємства України» подані основні моменти наукової діяльності співробітників інституту та подана біографічна довідка про директора ІСЕМВ НАН України, академіка НАН України Юрія Миколайовича Пахомова [4]. У колективній монографії «Національна академія наук України 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування» упорядники подають про ІСЕМВ загальні відомості енциклопедичного характеру [5]. Укладачі збірника «Україна наукова» подають основні біографічні відомості про видатних діячів інституту: академіків НАН України Ю.М. Пахомова та О.Г. Білоруса і член-кореспондента НАН України В.С. Новицького [6]. У «Віснику НАН України» є згадка про директора ІСЕМВ НАН України академіка НАН України Ю.М. Пахомова з нагоди його 80-річчя. У дописі коротко розкриваються основні віхи життя Ю.М. Пахомова, творчий доробок та його внесок у розвиток економічної науки в Україні [7]. На жаль, в Економічній енциклопедії, яка вийшла друком у 2000–2001 рр. у трьох томах, зовсім відсутня інформація про економічні інститути НАН України та економістів сучасності [8].

Тому метою даного дослідження є реконструкція діяльності ІСЕМВ НАН України за допомогою огляду складової частини та змістовного наповнення документальної бази архівного фонду цього інституту та визначення інформаційних можливостей документів у відтворенні історії створення й діяльності інституту.

Архівний фонд інституту містить документи з науково-організаційної, управлінської, науково-дослідної діяльності інституту, які відкривають широкі всебічні інформативні можливості для дослідження історії створення та діяльності ІСЕМВ НАН України за весь період існування.

У фонді також відклалися документація з кадрових питань, зокрема з наукової діяльності видатних вчених інституту – академіків НАН України Ю.М. Пахомова, О.Г. Білоруса, члена-кореспондента НАН України В.С. Новицького, д.е.н. Т.Ю. Туниці, О.В. Плотнікова, д.і.н. В.К. Гури, Є.С. Камінського, Є.Б. Кіша, д. політ. н. Р.Н. Жангожі та ін. Залучення цього масиву особових архівних документів співробітників ІСЕМВ НАН України відкриває для дослідників можливість документального реконструювання наукових біографій вчених-економістів, їхнього життєвого та творчого шляху.

За документами, які відклалися в архівному фонді ІСЕМВ НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР було створено відповідно до постанови Президії АН УРСР «Про створення Інституту світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР» від 11.07.1991 р. № 221. За результатами доповіді члена-кореспондента АН УРСР О.Г. Білоруса Президія АН УРСР відзначила, що «...в умовах державного суверенітету Української РСР, змін ролі республіки у світі, розвитку прямих економічних і політичних зв'язків України, інтеграції її економіки в європейську і світову, а також, враховуючи необхідність вивчення і узагальнення функціонування ринкової економічної системи і системи демократії, набувають гострої актуальності дослідження з проблем зовнішньоекономічної і зовнішньополітичної діяльності України, розробка відповідних наукових рекомендацій для державних органів республіки» [9, арк. 3]. Зазначені суспільні умови вимагали створення нової академічної інституції, котра б могла забезпечити вирішення означених питань. Таким чином, було створено Інститут світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР у складі Відділення економіки АН УРСР.

У постанові Президії АН УРСР зазначалося, що основними напрямками наукових досліджень інституту є: дослідження сучасних економічних зв'язків, проблем міжнародної економічної інтеграції і співробітництва; удосконалення механізму управління зовнішньоекономічними зв'язками на рівні республіки та первинної господарської ланки; вивчення ринкових систем і структур зарубіжних країн; розробка рекомендацій щодо використання досвіду ринкового господарювання; порівняльний аналіз зарубіжних систем управління економікою; аналіз систем маркетингу і менеджменту; дослідження еволюції напрямів та форм участі України в міжнародних відносинах і розробки рекомендацій щодо її участі у дво- і багатосторонньому співробітництві з країнами світового співтовариства; розробка концепцій і рекомендацій щодо розвитку економічних і політичних відносин України з іншими державами та ін. [10, арк. 1–3].

Директором інституту призначено його організатора, вченого в галузі економіки члена-кореспондента АН УРСР О.Г. Білоруса, якого у квітні 1992 р. призначено першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в США. З 1992 р. інститут очолював академік АН України Ю.М. Пахомов. Інститут було розміщено у приміщенні АН УРСР по вул. Леонтовича, 5 в м. Київ.

Відділенню економіки АН УРСР під керівництвом академіка АН УРСР Ю.М. Пахомова було доручено забезпечити налагодження співпраці інституту з асоційованим з АН УРСР Міжнародним інститутом менеджменту (МІМ-Київ) у справі проведення досліджень з проблем наукового і прикладного менеджменту та підготовки кадрів менеджерів.

У грудні 1991 р. Президією АН України затверджено статут інституту, який чітко регламентував організаційну, управлінську, науково-дослідну, фінансову діяльність установи як юридичної особи, права, структуру інституту, обов'язки й основні напрями діяльності керівного складу – директора інституту та його заступників (з наукової роботи та з міжнародних наукових зв'язків), ученого секретаря, завідувачих науковими відділами, наукових співробітників, вченої ради інституту, адміністративно-господарської частини [11].

Найважливішими завданнями інституту у статуті були зазначені: здійснення за профілем своєї діяльності досліджень з провідних напрямів природних і суспільних наук; виявлення на базі цих досліджень принципово нових можливостей технічного прогресу; підготовка рекомендацій щодо використання результатів наукових досліджень у народному господарстві, культурному і державному будівництві та участь у впровадженні цих результатів у практику; дослідження і узагальнення досягнень світової науки та сприяння їх використання у практиці будівництва української держави; перегляд доцільності функціонування існуючих економічних структур та вироблення рекомендацій відносно напрямів перебудови державної економіки на республіканському, макро- і мікролокальному рівні з точки зору органічного її поєднання з економічними моделями зарубіжних країн; вивчення можливостей та підготовка рекомендацій щодо вироблення універсального механізму всебічного комерційного обміну з країнами світу в умовах

переходу України до ринкових відносин; розробка прогнозів з основних напрямів розвитку науки і техніки на тривалий період (10-15 і більше років); підготовка пропозицій про основні напрями розвитку наукових досліджень у відповідних галузях та про науково-технічні проблеми на перехідний до ринку період, а також пропозиції і висновки з найважливіших питань прогнозування розвитку народного господарства як в державному, так і в приватному, а також у змішаному його секторах.

Виходячи з завдань розвитку економіки країни і основних напрямів розвитку науки і техніки на перспективний період, інститут мав право розробляти за широкою участю його працівників проекти п'ятирічних і річних планів науково-дослідних і експериментальних робіт та використання досягнень науки і техніки у виробництві, передбачаючи в них завдання, що випливають з потреб економічного розвитку України, постанов Уряду, координаційних планів по розв'язанню провідних напрямів природничих і суспільних наук, завдання щодо підготовки наукових кадрів та матеріально-технічного і фінансового забезпечення робіт, що плануються, а також проекти планів з інших видів своєї діяльності відповідно до встановлених показників; розробляти і затверджувати тематику ініціативних робіт по реалізації окремих наукових і технічних пропозицій, а також тематику пошукових досліджень з принципово нових наукових і технічних напрямів, що відповідають профілю інституту [12].

Постановою Президії АН України від 25.12.1991 р. № 339 було ухвалено структуру новоствореного інституту, яка була побудована за проблемно-регіональним принципом і містила в собі два наукових відділення: світової економіки і міжнародних економічних відносин та міжнародних відносин і зовнішньої політики України. У складі кожного з відділень було сформовано по вісім наукових відділів відповідного профілю. Крім того, було передбачено формування чотирьох регіональних відділів – ужгородського, чернівецького, донецького та кримського (два останніх, однак, не були сформовані з об'єктивних причин, насамперед – відсутності відповідного кадрового та матеріально-технічного забезпечення) [13].

Необхідно зазначити, що свій відбиток на формування та виконання тематики інституту у 1992 р. наклали швидкоплинні процеси соціально-економічних та політичних перетворень в Україні. Перед науковим колективом постали проблеми ґрунтового зміцнення й оновлення методологічної бази фундаментальних досліджень з одного боку, і пошуку оптимального співвідношення між фундаментальними і прикладними розробками з іншого. У цьому контексті, а також, розуміючи необхідність пошуку активних методів належного впливу на формування й здійснення державної політики, спрямованої на вихід України зі скрутною економічною кризи та її якнайшвидшої інтеграції у світове співтовариство, та на підставі положень Постанови Президії АН України від 15.07.1992 р. № 208 «Про участь установ Відділення економіки АН України у вирішенні актуальних економічних проблем в Україні», протягом другого півріччя 1992 р. в інституті проведено докорінну структурну реорганізацію та якісну тематичну переорієнтацію.

Як зайву проміжну ланку управління, ліквідовано наукові відділення. З метою кадрового і тематичного зміцнення реорганізовано переважну більшість наукових відділів інституту, завдяки чому були створені такі наукові відділи: 1) відділ теоретичних проблем світової економіки; 2) відділ економіки зарубіжних країн; 3) відділ міжнародних валютно-фінансових відносин; 4) відділ зовнішньоекономічної діяльності; 5) відділ експортного потенціалу та зарубіжних ринків; 6) відділ зарубіжних ринкових систем та менеджменту; 7) відділ індустріальних систем зарубіжних ринків; 8) відділ глобальних проблем сучасної цивілізації; 9) відділ міжнародної безпеки; 10) відділ міжнародних організацій та багатосторонніх відносин; 11) Відділ Америки; 12) відділ Африки, Близького та Середнього Сходу; 13) відділ Азіатсько-Тихоокеанського регіону; 14) відділ політичних та економічних європейських досліджень; 15) Ужгородський відділ; 16) Чернівецький відділ [14].

З моменту створення інституту значна увага приділялася розширенню міжнародних наукових зв'язків. У 1992 р. інститут тісно співпрацював з науковими установами Росії, Білорусі, Польським інститутом міжнародних відносин, Університетом Північного Лондону (Великобританія), Атлантичною Радою (США). Також інститут проводив роботу з налагодження наукової співпраці з установами Німеччини, Румунії, Бельгії, Китаю. Завдяки участі співробітників інституту у міжнародних наукових конференціях, семінарах, симпозиумах, круглих столах, у діяльності міжнародних громадських організацій значно розширювалися можливості міжнародної співпраці та проведення спільних наукових досліджень [15].

У 1994 р. в структурі інституту створено відділ Росії; відділ світових ринкових моделей та проблем приватизації, відділ Америки та Європи, відділ міжнародних економічних порівнювальних досліджень, група наукових співробітників-консультантів. Ліквідовано відділи: теоретичних проблем світової економіки, економіки зарубіжних країн, експортного потенціалу та зарубіжних ринків, зарубіжних ринкових систем та менеджменту, індустріальних систем зарубіжних ринків, політичних та економічних європейських досліджень [16]. У 1995 р. створено відділ глобальних міжнародних стратегій.

Згідно зі спільною постановою Президії НАН України та колегії Міністерства закордонних справ України від 14.05.1997 р. № 184 «Про подвійне підпорядкування Інституту світової економіки і міжнародних відносин» з метою поглиблення наукових досліджень у галузі світової економіки і міжнародних відносин, їх орієнтації на першочергові потреби зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності України і підготовки наукових рекомендацій для державних органів влади з питань розвитку міжнародних політичних і економічних відносин, розробки стратегій зовнішньополітичної діяльності України Президія НАН України та колегія МЗС України вирішили перевести інститут у подвійне підпорядкування НАН України та МЗС України. Інститут було залишено у складі Відділення економіки НАН України, фінансування здійснювалось з бюджету НАН України та МЗС України в частині оперативної розробки на замовлення МЗС України актуальних зовнішньополітичних тем, рекомендацій і прогнозів [17].

Основними напрямками наукових досліджень інституту у цей період були: проблеми розвитку міжнародних політичних і економічних відносин, глобальних політичних та економічних систем; проблеми входження України до міжнародних інтеграційних економічних і політичних угруповань; стратегії розвитку зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин України з окремими регіонами та країнами світу, зокрема, ЄС, США, Росією та іншими країнами; визначення пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України з урахуванням потреб оптимального використання її експортного потенціалу; основні моделі політичного та економічного розвитку регіонів і країн світу, розробка рекомендацій щодо використання досвіду регіональних і національних трансформаційних процесів в Україні; перехідний стан суспільства і світові цивілізаційні процеси; структура сучасних цивілізацій [18].

Таке подвійне підпорядкування було нетривалим і через певний час інститут повернувся до складу НАН України.

Подальший розвиток нових напрямів наукових досліджень інституту потребував створення нових підрозділів. У 1998 р. створено відділ міжнародних проблем трансформації економічних систем, відділ глобальних міжнародних стратегій, відділ європейських та американських досліджень, відділ Азії та Африки. Ліквідовано відділи: міжнародної безпеки, міжнародних організацій та багатосторонніх відносин; відділ Америки; відділ Африки, Близького та Середнього Сходу; відділ Азіатсько-Тихоокеанського регіону; відділ політичних та економічних європейських досліджень [19]. У 2001 р. ліквідовано Чернівецький відділ інституту.

Вчені інституту підтримували тісні контакти зі своїми зарубіжними колегами шляхом участі у міжнародних конференціях, семінарах, дослідницьких програмах, стажуванні у Нейперському університеті, Вулвергемстонському університеті (Великобританія), Інституті східноєвропейських досліджень (Німеччина), Інституті географії Польської академії наук, Люблінському університеті (Польща), Інституті міжнародних політичних і економічних досліджень РАН, Інституті Латинської Америки РАН та ін. О.В. Плотніков та В.Є. Новицький внесені до постійних учасників щорічних академічних конференцій Світового банку в Європі [20, с. 33–34].

Згідно з постановою Президії НАН України від 12.06.2002 р. № 150 основними пріоритетами наукової діяльності інституту була розробка загальних теорій та науково-фундаментального осмислення цивілізаційного розвитку, глобалізації, інтеграції та безпеки на

євроатлантичному просторі, розвитку і соціальної трансформації, міжнародних економічних відносин. У цей час були започатковані та набували подальшого розвитку дослідження в галузі теорії політики і міжнародних відносин, зовнішньополітичних студій, порівняльного регіонаознавства, європеїстики.

У статуті інституту в 2003 р. були зазначені основні завдання та напрями його діяльності: здійснення за профілем своєї діяльності наукових досліджень з головних напрямків суспільних наук та виявлення на базі цих досліджень принципово нових можливостей науково-технічного прогресу; підготовка рекомендацій щодо використання результатів наукових досліджень у народному господарстві, культурному і державному будівництві та участь у впровадженні цих результатів у практику; дослідження й узагальнення досягнень світової науки та сприяння їх використанню у практиці розбудови Української держави; розробка прогнозів з основних напрямків розвитку світової економіки та міжнародних відносин; підготовка пропозицій про основні напрямки розвитку економіки України в перехідний період [21].

Станом на 2005 р. скоротилася структура установи, внаслідок чого інститут склався з наступних наукових відділів: відділ міжнародних валютно-фінансових відносин; відділ трансатлантичних досліджень; відділ зовнішньоекономічних досліджень; відділ Азії та Африки; відділ теорії і міжнародних відносин; відділ глобальних систем сучасної цивілізації; відділ глобалістики, геополітики і геоekonomіки; Ужгородський відділ [22].

Інститутом видавався ряд збірників наукових праць «Дослідження світової політики», «Дослідження світової економіки», а з 2011 р. він був перейменований на «Дослідження міжнародної економіки» та науковий журнал «Політична думка». У 2004 р. інститут започаткував видання книжкової серії «Антологія творчих процесів» для висвітлення актуальних проблем світової економіки і міжнародних відносин. У 2009 р. ІСЕМВ НАН України став співзасновником наукового журналу «Економічний часопис – ХХІ». Інститут мав за мету через наукове видання ознайомити широке коло читачів в Україні та закордоном із соціально-економічними і політичними процесами, що відбуваються у нашій державі та світі, зорієнтувати їх у напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції, ринкових перетворень, формування демократичної правової держави і громадянського суспільства [23].

Поряд з розробкою власних науково-дослідних тем інститут в рамках координації наукових досліджень проводив спільні роботи з провідними українськими науковими та навчальними закладами відповідної дослідницької спеціалізації. Співробітництво здійснювалося шляхом проведення конференцій, семінарів, рецензування робіт, участі в роботі спеціалізованих рад, опонування дисертацій, читання лекцій та спецкурсів, надання консультацій тощо.

У 2009 р. створено науковий відділ цивілізаційного виміру світової фінансової кризи, який ліквідовано у 2010 р.

У 2010 р. було розроблено і прийнято новий статут інституту, за яким наукова діяльність установи визначалась затвердженими в установленому порядку основними напрямками наукових досліджень, відповідними програмами і тематичними планами робіт. Інститут здійснював наукові дослідження з наступних напрямків: цивілізаційні зрушення та конкуруючі версії прогресу сучасності; світосистемні трансформації в умовах глобального розвитку; розвиток механізмів регулювання світогосподарських процесів; система міжнародних відносин в контексті планетарних викликів [24].

Станом на 2012 р. у структурі інституту було 8 наукових відділів, які займалися розробкою основних питань світової економіки та міжнародних відносин: глобальних систем сучасної цивілізації; глобалістики, геополітики і геоekonomіки; зовнішньоекономічних досліджень; міжнародних валютно-фінансових відносин; Азії і Африки; теорії міжнародних відносин; трансатлантичних досліджень та Ужгородський науковий відділ, що займалися вивченням світових цивілізаційних процесів у контексті досліджених стадіальних змін цивілізаційної парадигми; проблемами глобалізації і наукових основ політичної економії глобалізму; теоретичними засадами антикризового і посткризового менеджменту; питаннями міжнародно-економічних й міжнародно-політичних досліджень. У 2012 р. інститут розпочав розробку наукового проекту «Модернізація зовнішньоекономічної діяльності України в умовах переходу до сталого розвитку» в рамках цільової комплексної програми наукових досліджень Відділення економіки НАН України «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів у посткризовий період».

Наукові працівники інституту брали активну участь у державному законотворчому процесі, аналітично-інформаційному забезпеченні діяльності органів державної влади України, Президії НАН України шляхом підготовки аналітичних матеріалів, довідок, інформації, доповідних записок тощо.

Діяльність співробітників інституту знаходила відповідне визнання на державному рівні: так, у 2001 р. за цикл наукових праць «Глобалізація і інтеграція світового розвитку» чл.-кор. НАН України О.Г. Білорус та д.політ.н. О.В. Зернецька стали лауреатами премії НАН України ім. М.В. Птухи за видатні наукові роботи в галузі економіки і демографії [25; 26, с. 156, 291]. У 2002 р. Державну премію України в галузі науки і техніки було присуджено директору інституту акад. НАН України Ю.М. Пахомову і заступнику директора з наукової роботи д. е. н. Л.О. Бакаєву, в 2004 р. – завідувачу відділу зовнішньоекономічних досліджень д.е.н. В.Є. Новицькому, в 2009 р. – провідному науковому співробітнику С.О. Рибаку. У 2007 р. д.е.н. В.Г. Єременку присуджено звання Заслужений діяч України в галузі науки і техніки, а в 2008 р. відповідне звання присуджено співробітникам інституту С.Є. Камінському та Є.А. Макаренку. У 2008 р. директора інституту Ю.М. Пахомова відзначено державною нагородою – орденом князя Ярослава Мудрого V ст. У 2009 р. такою ж відзнакою нагороджено чл.-кор. НАН України О.Г. Білоруса, медаллю «За заслуги на дипломатичній службі України», обрано академіком і віце-президентом Академії екологічних наук України. У 2009 р. головний науковий співробітник В.А. Вергун отримав почесне звання «Заслужений економіст України», а в 2010 р. відповідне звання присвоєно д.е.н. О.В. Плотнікову.

Співробітниками інституту досягнуто важливі результати в царинах цивілізаційних і глобалізаційних досліджень, а також у галузях трансформаційних, інноваційних, інтеграційних та безпекових студій; у вивченні фінансових процесів і структур, джерел, механізмів і стратегій зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності. Були започатковані й прискорено розвивалися євроатлантичні, європейські та євроінтеграційні аналітичні розробки. Формувалися новітні підходи та школи у сферах економічної теорії, теорії політики й міжнародних відносин [27].

Під керівництвом провідних вчених з більшістю традиційних для інституту напрямів склалися широковідомі наукові школи (зокрема, цивілізаційного аналізу сучасного світу; політичної, економічної і соціальної глобалістики), які визнані науковими колами в Україні та за її межами. У колективі ІСЕМВ НАН України відбулося становлення багатьох особистостей в економічній науці, громадсько-політичних діячів і керівних кадрів органів державної влади.

Науково-організаційна та управлінська складова документальної бази архівного фонду ІСЕМВ НАН України представлена документами керівництва, вченого секретаря, спецради з присудження наукових ступенів, наукових відділів інституту, відділу кадрів та аспірантури, бухгалтерії та профспілкового комітету.

Постанови та розпорядження Президії НАН України за 1991–2013 рр., які відклалися в архівному фонді інституту, безпосередньо торкаються і регламентують його діяльність щодо створення установи, його структуру, проведення інститутом наукових досліджень, фінансування, оцінки результатів, які досягнув колектив інституту під час участі в розробці фундаментальних досліджень, поточних питань управлінської діяльності тощо.

Серед розпоряджень НАН України увагу привертають розпорядження зі створення у 2001 р. на базі інституту та подальшої діяльності Робочої групи НАН України та МЗС України для опрацювання питань активізації міжнародного співробітництва у сфері науки і техніки. Слід також зазначити, що міжнародна діяльність інституту представлена і в інших архівних документах, зокрема, у річних звітах про діяльність інституту висвітлювались питання участі співробітників у міжнародних наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, подавався аналіз спільних наукових проектів інституту з зарубіжними установами та вченими. Наукові

звіти співробітників інституту про закордонні відрядження свідчать про тісні контакти ІСЕМВ НАН України з установами та організаціями, дослідними центрами, університетами Великої Британії, Польщі, США, Угорщини та інших країн.

Листування з питань організації та проведення науково-дослідних робіт містить інформацію про співпрацю інституту з вищими органами влади, Президією НАН України, академічними установами та організаціями, громадськими товариствами, де йдеться про участь інституту у спільних наукових проєктах з науково-освітніми закладами України, виконання доручень вищих органів влади, керівництва НАН України, процес підготовки аналітичних довідок та інформацій з питань українського законодавства в галузі економіки.

У документах вченого секретаря відклалися документи, що характеризують дослідницьку діяльність ІСЕМВ НАН України з питань цивілізаційних і глобалізаційних досліджень; трансформаційних, інноваційних, інтеграційних та безпекових студій; у вивченні фінансових процесів і структур, джерел, механізмів і стратегій зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави. Це річні робочі плани науково-дослідних робіт ІСЕМВ НАН України, протоколи приймання і оцінки результатів завершених НДР, річні звіти про наукову та науково-організаційну діяльність інституту та його відділів, інформації, програми, списки учасників, плани проведення інститутом наукових конференцій та круглих столів.

У фонді зберігаються документи з наукової діяльності видатних вчених-економістів: звіт про роботу академіка НАН України О.Г. Білоруса – першого директора ІСЕМВ НАН України та його особова справа, особова справа директора ІСЕМВ НАН України академіка НАН України Ю.М. Пахомова, особові справи членів-кореспондентів НАН України В.М. Ворони, В.С. Новицького, В.Р. Сіденка, заслужених діячів науки і техніки України В.С. Будкіна, С.Є. Камінського.

На базі інституту діяли спецради з захисту дисертацій з економічних та політичних наук, їхня діяльність представлена у фонді протоколами та стенограмами засідань спецрад, відгуками на дисертації співробітників інституту, річними звітами про захист дисертацій та роботу спецрад, наказами ВАК України про створення спецрад в інституті.

Діяльність наукових відділів висвітлена у протоколах засідань відділів та їхніх річних звітах про проведену науково-дослідну роботу.

Відділ кадрів представлений річними статистичними звітами про кількість і склад кадрів, списками наукових співробітників. У фонді містяться звіти про роботу аспірантури та докторантури. Фінансова діяльність відображена кошторисами і штатними розписами інституту, звітами про фінансово-господарську діяльність.

У фонді відклалися документи і з діяльності громадських об'єднань на базі інституту: профспілкової організації та Ради молодих вчених.

В інституті діяла Рада молодих вчених, яка займалася координацією наукової діяльності молодих вчених та аспірантів ІСЕМВ НАН України, її роботу характеризують звіти про діяльність ради, що відклалися в архівному фонді інституту. Звіти про діяльність Ради молодих вчених відтворюють її роботу щодо координації наукової діяльності молодих вчених та аспірантів ІСЕМВ, їхньої участі в науковому житті колективу.

Результати наукових досліджень ІСЕМВ НАН України за 1992–2013 рр. відображені у наукових звітах із завершених тем НДР, аналітичних довідках та збірниках тез наукових конференцій, проведених інститутом.

Кадрова документація за 1991–2014 рр. має у своєму складі накази директора з кадрових питань; штатно-посадові розписи; протоколи засідань конкурсних комісій; посвідчення та протоколи засідань комісії з приймання кандидатських іспитів; картки обліку наукових співробітників; контрольні списки наукових працівників; відомості та особові рахунки по зарплаті працівників; контракти з працівниками на виконання робіт; звіти та відомості з персоніфікованого обліку та особові справи звільнених працівників й аспірантів за 1991–2014 рр. Крім того, у фонді зберігаються особові справи співробітників, які працювали в Інституті соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР за 1979–1991 рр.

Отже, архівний фонд ІСЕМВ НАН України становить цілісний комплекс документів науково-організаційного, науково-дослідного та кадрового складу, який, завдяки глибині та всебічності наповнення, дозволяє скласти змістовне дослідне підґрунтя вченим у галузі історії науки і техніки, зокрема історії і діяльності українських наукових інституцій.

Джерела та література

1. Архівні фонди установ Національної академії наук України : путівник / Редкол.: О.С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – Київ, 2008. – 448 с.
2. Інститут архівознавства НБУВ, ф. 438, оп. 1, спр. 712, арк. 1.
3. Інститут світової економіки і міжнародних відносин (наукова та науково-організаційна діяльність у 1996–2000 рр.). – Київ, 2001. – 65 с.
4. Київський літопис XXI століття. Визначні імена та підприємства України. – Київ, 2001. – 464 с.
5. Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування. – Київ, 2008. – 624 с.
6. Україна наукова. Т. 1. – Київ, 2005. – 240 с.; Там само. Т. 2. – Київ, 2010. – 160 с.
7. Вісник НАН України. № 7. – Київ, 2008. – С. 61–62.
8. Економічна енциклопедія. Т. 1. – Київ, Тернопіль, 2000. – 864 с.; Там само. Т. 2. – 2001. – 864 с.; Там само. Т. 3. – 2002. – 952 с.
9. Інститут архівознавства НБУВ, ф. 438, оп. 1, спр. 1, арк. 3.
10. Там само, арк. 1–3.
11. Там само, спр. 2, арк. 1–34.
12. Там само, арк. 9.
13. Там само, спр. 1, арк. 28.
14. Там само, спр. 60 а, арк. 1–21.
15. Там само, спр. 9, арк. 51–58.
16. Там само, спр. 60 а, арк. 26–38.
17. Там само, спр. 127, арк. 1.
18. Там само, арк. 1–2.
19. Там само, спр. 117, арк. 302–306.
20. Інститут світової економіки і міжнародних відносин (наукова та науково-організаційна діяльність у 1996–2000 рр.). – Київ, 2001. – 65 с.
21. Інститут архівознавства НБУВ, ф. 438, оп. 1, спр. 279, арк. 3.
22. Там само, спр. 117, арк. 1–13.
23. Там само, спр. 40, арк. 19.
24. Там само, спр. 572, арк. 3.
25. Там само, спр. 238, арк. 3.
26. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України / В.О. Цибань. – Київ : Академперіодика, 2013. – 496 с.
27. Пахомов Ю.М. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України // Енциклопедія історії України. Т. 3. Е-Й / Інститут історії України НАН України ; Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ : Вид-во «Наукова думка», 2005. – 672 с.